

мова XVII–XVIII століть. Зібрані праці / зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль, 2016. С. 98–110.

6. Приступа П.І. Рефлекси давнього наголошеного Ъ на території західних говорів української мови. *Дослідження і матеріали з української мови*. Київ, 1961. Т 4. С. 145–154.

7. Рабош Г. Адаптація як одна з передумов іншомовних запозичень. *Вісник Львівського університету*. Серія міжнародні відносини. 2017. Випуск 42. С. 327–334.

8. Стаменова А. История лексических древнеболгаризмов в украинском литературном языке. София, 2017. 536 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-10>

НОМІНАТИВНІ МОДЕЛІ РІЗНОВИДІВ КОШАР У ГУЦУЛЬСЬКОМУ ГОВОРІ УКРАЇНСЬКІЙ МОВИ

Пашкова Н. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та славістики
Київського національного лінгвістичного університету
м. Київ, Україна*

Гуцульщина – український етнічний ареал, розташований на східних схилах Карпат. У силу природних умов землеробство тут поступилося скотарству, найбільш поширений тут відгінний тип вівчарства, коли худоба півроку випасається на гірських полонинах. Отже, найбільш популярною архітектурною формою н полонинському господарстві є *кошара*: 1) »загорода або хлів для овець, кіз; вівчарня»; *рідко* «хлів для великої рогатої худоби»; 2) *перен.* «будь-яке приміщення, переповнене людьми»; 3) »дерев'яний фабричний будинок», «житловий будинок для робітників біля фабрики тощо» [6, т. IV, с. 315].

У монографії «Гуцульщина. Лінгвістичні етюди» у записі 1956 р. М. Грицака у с. Росішка Рахівського р-ну Закарпатської обл. введено у науковий обіг 15 оригінальних ендемічних назв різновидів кошар, які нижче класифіковано за номінативними моделями.

Дериваційно-метонімічна локативна модель «**місце – дім**». Локацією мотивована гуцульська назва легкої тимчасової споруди *піддеревка*, що має таке тлумачення у діалектологічному записі: «*Коли віуці лиш так*

спля під деревом, що лиш так мало їх обмечут хащчеу, аби ся ни розходили, то така кошара – піддережа» [4, с. 284].

Дериваційно-метонімічна темпоративна модель «часовий відрізок – дім». Лексему *зимарка* «Словник української мови» тлумачить із позначкою *діал.* як «місце зимівлі» з ілюстрацією з твору І. Франка «зимарка – в Гуцульщині хата в полонинах» [6, т. III, с. 566]. Б. Грінченко цитує В. Шухевича, визначаючи назву *зимарка* як «зимова хата в полонині, без печі, в ній живуть робітники, які годують худобу, що там стоїть» [2, т. II, с. 151]. Автори історико-етнографічної праці «Гуцульщина» пояснюють діалектні назви *зимівка*, *зимарка* як «приміщення для зимування худоби та збереження запасів сіна на полонинах» [3, с. 163], записано також «*зиміука – то кошара, де зимують віуці*» [4, с. 284]. П. Гриценко наводить діалектні назви *зимник*, *земник* «приміщення для волів, корів, коней» серед болгарсько-українських паралелей [1, с. 214], пор. також срб. *зимиште*, *зимовник* «зимній випас», «місце зимівлі» [7, с. 156]. Отже, за наявними матеріалами досліджувану лексему можна кваліфікувати як південно-східнослов'янську паралель, твірною основою цього темпоратива є псл. **zima* [5, т. II, с. 262].

Відповідно від назв сезонів утворені гуцульські різновиди кошар: «*Веснярька – тото усі кошари, що ся у них находит весновище. Усі кошари, що у них перебуває літовище – літнярька. Осеніука ся зве осіння кошара*» [4, с. 284].

Ізгласа актуалізаторів темпоративної номінативної моделі продовжується на теренах румунської мови та її діалектів, де відомий термін *iarnatic* «місце зимівлі пастухів і стада», утворений від *iarnă* «зима» та *totnatic* «осіннє пасовище» – відповідно від *toamnă* «осінь», (пор. назву гори *Тимнатик* у Воловецькому р-ні Закарп. обл., яку народна етимологія помилково пов'язує з прикметником *темний*). За аналогічною моделлю утворена також від слов'янської основи назва весняного пасовища *Веснатик* у Воеводині. Слід зазначити, що, зважаючи на етнічну строкатість цієї країни, лексема *Веснатик* цілком могла бути зафіксована в країномовному анклаві.

Дериваційно-метонімічна квалітативна модель «матеріал – дім». На Гуцульщині виявлено ендемічний різновид кошари, що називається тут *воринянка*: «*Що з вориня кошара, то воринянка*» [4, с. 284]. Назва мотивована найменуванням матеріалу – діалектним гуцульським словом *вориння*, *ворине* – «жердяна огорожа, частокіл, кілля» [5, т. I, с. 403].

Також наводиться ще один гуцульський різновид кошари, мотивований назвою матеріалу: «*З пруття кошара – прутянка*».

Прутянки май більше там чинили, бо тото май скоро мож учинити» [4, с. 284].

Ще один гуцульський різновид кошари, мотивований матеріалом – **сторцянка**. «*Сторцянка звеся кошара з сторцовиня, з лемешіу. Тепер май більше кошари чиня сторцовани»* [там само].

Дериваційно-метонімічна каузативна модель «**дія – дім**». Гуцульський ендемічний конструктивний різновид кошари мав назву **заруб**: «*Кошара була ни городжена, ай зарубана, заруб»* [там само].

Тимчасова споруда для овець мала на Гуцульщині й оригінальну віддієслівну назву **обгород**, **обгородка**: «*Каждий газда парує обгород на віуці тай на ягнята. Обгородка – тото лиш на одну ніч»* [там само].

На Гуцульщині вживався також віддієслівний ендемізм **пригородок** на позначення спеціального приміщення для овець під час доїння, тобто у значенні більш поширеного слова **струнка**: «*Пригородок робля на доєня, аби віуці ни тікали під кошароу»* [там само].

Дериваційно-метонімічна фінитивна модель «**функція – дім**». Назва **мішалка** записана з таким поясненням: «*Мішалка – то така кошара, де з многих околіу мішають віуці, коли здоя на міру»* [там само]. Ця ендемічна гуцульська назва різновиду кошари етимологічно прозора, віддієслівна, утворена на слов'янському ґрунті.

Плекарка – гуцульський ендемізм на позначення приміщення для малих ягнят. Назву утворено від дієслова **плекати** румунського походження, що означає «доглядати, виховувати, опікуватися». «*Коло хліва гійа пекарку чинити плекати ягнята»* [там само].

Притулок – гуцульська автохтонна назва слов'янського походження з прозорою віддієслівною етимологією, див. **притула**. «*Притулок – тото лиш таке намало, аби було де ся притулити, мало лиш перебути з худобов»* [там само].

Дериваційно-метонімічна пропрієтативна модель «**мешканець – дім**». На Гуцульщині відома назва **баранарька** – «*саме така кошара на барани»* [4, с. 284].

Окремим різновидом кошари на Гуцульщині є **хроманиця**. «*Як є много хромань, то городя окреме кошару и на них – хроманицю, аби їх ни місли здорові віуці»* [там само].

Так само мотивована назва **янчарька** – «*кошара на ягнята»* [там само].

У гуцулів **окіл** – «обгороджене місце для доїння овець», «кошара» [3, с. 178], «кошара перед доїльною стрункою» [4, с. 284], **okiw** – «загороджене місце круглої форми для рогатої худоби» [8, т. II, с. 221], Автори «Етимологічного словника української мови» наводять таку

семантику української лексеми *окіл, оків, окол*: «загорожа для овець перед доїнням», «кругла огорожа з кілків», «загорожа для худоби», форми *околище* «місце, де була огорожа для овець» та відповідники у п., ч., слвц., схв., слн. мовах. Стел. *околь* «коло» походить від пел. **okolъ* «кругла огорожа, окружність», префіксованого деривата, пов'язаного з *kolo* [5, т. IV, с. 169]. Отже, лексема утворена за віддієслівною каузативною моделлю від *околити* «обгородити довкола», що підтверджують зафіксовані на всьому ареалі значення «огорожа».

Назву *холодарка* записано з тлумаченням: «така кошара, що около с холод аби мали де ся сховати віуці від сонця або дожджу» [4, с. 284].

Література:

1. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ: Наукова думка, 1990. 272 с.
2. Грінченко Б. Д. Словарь української мови: в 4 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958.
3. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження / укл. П. І. Арсенич, М. І. Базак, З. Є. Болгарович та ін. Київ : Наукова думка, 1987. 471 с.
4. Гуцульщина. Лінгвістичні етюди. Київ : Наукова думка, 1991. 306 с.
5. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука та ін. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
6. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1971–1980.
7. Толстой И. И. Сербскохорватско-русский словарь. Москва : Русский язык, 1982. 737 с.
8. Шухевич В. Гуцульщина. Матеріяли до українсько-руської етнології. Ч. I–V Львів: НТШ, 1899–1908